

بسم الله الرحمن الرحيم

جایگاه شرق شناسان در تحولات ادبیات عربی

مؤلف:

فاطمه سعدونی

ناشر: تراوا

سرشناسه	:	سعدونی، فاطمه. ۱۳۴۴.
عنوان و پدیدآور	:	جایگاه شرق شناسان در تحولات ادبیات عربی / مؤلف فاطمه سعدونی
مشخصات نشر	:	اهواز: تر آوا، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۷۸ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۵۶۲۰-۹۹-۳
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۲۷۵] - ۲۷۸: همچنین به صورت زیر نویس.
موضوع	:	خاورشناسی
	:	ادبیات عربی -- تاریخ و نقد
موضوع	:	خاورشناسان
رده بندی کنگره	:	DS۳۲/۸/ج۶ع/۱۳۹۰
رده بندی دیویی	:	۹۵۰
ماره کتابشناسی ملی	:	۲۵۶۳۰۱۶

نام کتاب: جایگاه شرق شناسان در تحولات ادبیات عربی

مؤلف: فاطمه سعدونی

طرح روی جلد: هادی عبد الباقی

ناشر: تر آوا

شماره ی نشر: ۵۴۸

نوبت چاپ: اول/ ۱۳۹۷

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۲۰-۹۹-۳

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

نشر تر آوا: اهواز - کیانپارس - خیابان نهم غربی - پلاک ۱۲۸

نمابر: ۰۶۱۱۳۳۸۳۷۳۴ همراه: ۰۹۱۶۱۱۳۶۷۸۵

taravapublication@yahoo.com

www.tarava.com

@taravapub

حق چاپ و نشر مخصوص ناشر است.

پیشگفتار

شرق‌شناسی به شیوه علمی و دقیق که از اوایل قرن نوزدهم و تا میانه قرن بیستم با مطالعه و تحقیق در آثار خطی و قدیمی شرق و بخصوص خاورمیانه آغاز شده بود، مقوله‌ای بشمار می‌رفت که بخش وسیعی از پژوهش‌های اندیشمندان و تاریخ‌نگاران معاصر جهان و بویژه اروپا و غرب را در این برهه زمانی به خود اختصاص داد. این مطالعات که در آغاز تنها با هدف آگاهی یافتن از تاریخ و علم و ادب این منطقه از جهان صورت گرفت، علم جدیدی به نام شرق‌شناسی را بوجود آورد که منشاء بسیاری از فعالیت‌های علمی پژوهشی نویسندگان معاصر در علوم اسلامی و ادبی بویژه ادبیات عربی شد. ادبیات عربی بطور خاص و در تمام دوره‌های آن از ادبیات عصر جاهلی گرفته تا اواسط شکوفایی شعر و نثر در عصر عباسی و دوره پس از آن که به عصر انحطاط معروف شده بود، مورد توجه شرق‌شناسان قرار گرفت و آنان بر این زمینه آثار ارزشمند متعددی به زبان آلمانی، فرانسوی و انگلیسی از خود به جا گذاشتند. این آثار پس از اندک زمانی توسط مترجمین برجسته عربی به زبان عربی برگردانده شدند و در دسترس عموم قرار گرفتند و تحولی عظیم در ارائه آثار جدید در زمینه‌های مختلف ادبیات عربی توسط نویسندگان معاصر عربی ایجاد کردند. یکی از مهمترین کارهای شرق‌شناسان در ادبیات عربی طبقه‌بندی ادبیات به جاهلی، عباسی، انحطاط و معاصر می‌باشد، که ثمره کار دقیق و علمی شرق‌شناسانی مانند کارل بروکلمان و کارلو نالینو است که بستر مناسبی برای پرداختن دقیق نویسندگان ادبیات عربی به ادبیات هر دوره شد. شرق‌شناسان علاوه بر طبقه‌بندی و تنظیم ادبیات هر دوره همچنین به نقد، بررسی، تصحیح و ترجمه آثار خطی ادبیات عربی نیز همت گماشتند و سال‌های متمادی از عمر گرانبهای خود را در کتابخانه‌های مصر و سوریه و

لبنان و دیگر کشورهای عربی گذراندند تا توانستند، زمینه استفاده بخش عظیمی از این آثار خطی را برای پژوهشگران و ادب دوستان فراهم کنند. موضوعات و مقوله‌های فراوانی مانند شعر و نثر، تاریخ، دایره المعارف‌ها و متون دینی و مذهبی مانند قرآن و کتب حدیث و ادعیه و آثار دانشمندان اسلامی، در حوزه فعالیت علمی شرق‌شناسان قرار گرفت. نتیجه کار شرق‌شناسان در ابعاد مختلف آن سبب گردید افق جدیدی از پژوهش‌ها فراهم شود و نویسندگان معاصر عربی قرار بگیرد. البته این افق جدید رویکردهای زبانی در میان نویسندگان ایجاد نمود که سبب بوجود آمدن گرایش‌ها، متعدد آنان شد. به این ترتیب که برخی را بسیار شیفته فعالیت‌های شرق‌شناسان کرد تا جایی که مبنای کار خود را تقلید و الگوبرداری از کار آنان قرار دادند. از سویی دیگر گروه‌های دیگری از این نویسندگان در برابر کارهای شرق‌شناسان موضع گرفته و به نقد و مخالفت با فعالیت‌های آنها پرداختند زیرا بنا به تعبیر این گروه، مطالعات شرق‌شناسان با اهداف مغرضانه و به منظور تسلط بر تاریخ و منابع کشورهای خاورمیانه و جهان سوم انجام می‌گرفتند. در هر حال و گذشته از مواضع متفاوتی که نسبت به مقوله شرق‌شناسی گرفته شد، باید اذعان کرد که همین گرایش‌ها نقطه آغاز بسیاری از پژوهش‌های دانشگاهی و پایان نامه‌ها و رساله‌های دکترا شد که به ادبیات عربی روح و غنای خاصی بخشید و تا امروز هم این فعالیت‌ها ادامه دارد. به عنوان نمونه یکی از آثار ارزشمند شرق‌شناسان کتاب «تاریخ قرآن» اثر تئودور نولدکه؛ شرق‌شناس آلمانی است، که گذشته از نقدهایی که به آن صورت گرفته، بخاطر روش دقیق نویسنده در مراجعه به منابع دست اول و ترجمه آثار خطی قدیمی تا به امروز مرجعی معتبر در این حوزه مطالعاتی به شمار می‌رود. کتاب پیش رو که

در واقع پایان نامه کارشناسی ارشد اینجانب می‌باشد؛ ابعاد مختلفی از مطالعات و فعالیت‌های علمی شرق‌شناسی را در بر می‌گیرد که در هر یک از فصل‌های کتاب به این ابعاد و موضوعات پرداخته شده است. از جمله موضوعاتی که در کتاب و در فصلی مشخص به آن اشاره شده است، طبقه‌بندی مراکز شرق‌شناسی با توجه به نوع و حجم فعالیت آنها می‌باشد. کشورهایی مانند ایتالیا، آلمان، فرانسه را می‌توان از گشورهای پیشرو در این راه دانست. همچنین بررسی برخی انگیزه‌های مطالعات شرق‌شناسی یکی از فصل‌های کتاب را تشکیل می‌دهد، که بطور اختصار به آنها پرداخته شده است. بحث حال حاضر شرق‌شناسان در زمینه ادبیات عربی از کارهای اصلی این کتاب است. به نظر می‌رسد که بطور مجزا کارهای شرق‌شناسان در همه گرایشهای ادبیات عربی ارائه شده‌اند. موضوعاتی از قبیل صرف و نحو، لهجه‌شناسی، زبان‌شناسی، ترجمه شعر و نثر، تاریخ ادبیات، نقد و بررسی آثار قداماء، دایره المعارف‌ها و غیره....

مطالعات شرق‌شناسان در زمینه قرآن به عنوان شاهکار ادبیات عربی و مرجع اصلی این رشته در فصلی جداگانه مورد مطالعه قرار گرفت. در این زمینه با توجه به نگاه شرق‌شناسان به قرآن، آثار متعددی در نقد و بررسی آثار آنان از طرف نویسندگان معاصر عرب مانند دکتر صادق الرفاعی، مصطفی السباعی و دیگران به رشته تحریر در آمد که این کتاب به نوعی حرکتی جدید در زمینه مطالعه و نقد متون مذهبی و علوم اسلامی بشمار می‌رفت.

در پایان آثار مثبت و منفی مطالعات شرق‌شناسی و نظرات صاحب نظران این حوزه ارائه شده است.

البته در پایان لازم می‌دانم به این مطلب اشاره نمایم که در انجام این پژوهش مشکلات فراوانی از قبیل عدم دسترسی به منابع دقیق و دست‌او در زمینه شرق‌شناسی در کتابخانه‌های کشورمان کار را واقعا مشکل نمود. لذا با مراجعه به منابع عربی و تهیه آثار دقیق در این زمینه که عموماً ناشران معتبر کشورهای لبنان و سوریه در حوزه شرق‌شناسی از طریق آشنایی با برخی از آنان در نمایشگاه بین‌المللی کتاب؛ سبب شد که کتاب‌های فراوانی تهیه و در نتیجه بسیاری از مشکلات ناشی از کمبود منابع مصالعه رفع شود. در تالیف این کتاب آثار و منابع فراوان و متعددی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند که امید است راه‌گشا و چراغ‌راهی برای پژوهشگران و دانشجویان و دست‌ان‌ان علم و ادب برای مطالعه و تحقیق بیشتر در این زمینه باشد.

در پایان امیدوارم به‌شمارگان خوانندگان گرامی با نظرات سازنده منصفانه خود من را در جهت تصحیح اشتباهات و غنا بخشیدن به مطالعه کتاب و ارتقاء آن یاری نمایند.

فاطمه سعدونی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول:

- ۱۳ درآمدی بر شرق‌شناسی
- ۱۳ (۱-۱) تعریف لغوی شرق‌شناسی
- ۱۵ (۱-۲) تعریف اصطلاحی شرق‌شناسی
- ۱۷ (۱-۳) آغاز حرکت شرق‌شناسی
- ۲۰ (۱-۴) گستره جغرافیائی مطالعات شرق‌شناسان
- ۲۱ (۱-۵) آشنائی با شیوه فعالیت شرق‌شناسان
- ۲۲ (۱-۶) روشهای فعالیت شرق‌شناسان
- ۲۳ (۱-۷) پیشینه مطالعاتی دانش شرق‌شناسی و تأثیر آن در ادبیات عربی،
در ایران و کشورهای عربی

فصل دوم:

- ۲۹ اهداف و انگیزه‌های مطالعات شرق‌شناسی در کشورهای عربی
- ۳۰ (۲-۱) انگیزه دینی
- ۳۲ (۲-۲) انگیزه استعماری
- ۳۴ (۲-۳) انگیزه سیاسی
- ۳۵ (۲-۴) انگیزه اقتصادی
- ۳۶ (۲-۵) انگیزه علمی
- ۳۷ (۲-۶) انگیزه فرهنگی

فصل سوم:

- ۴۱ مهمترین مراکز شرق‌شناسی اروپائی-آمریکائی و نام آوران وابسته به
این مراکز
- ۴۲ (۳-۱) ایتالیا
- ۴۴ (۳-۲) فرانسه
- ۴۹ (۳-۳) انگلیس
- ۵۴ (۳-۴) آلمان
- ۵۹ (۳-۵) روسیه

- ۶۱ (۳-۶) هلند
 ۶۳ (۳-۷) اسپانیا
 ۶۵ (۳-۸) آمریکا
 ۶۸ (۳-۹) سایر کشورهای اروپایی
 فصل چهارم:

- تألیفات شرق شناسان در شاخه‌های مختلف رشته زبان و ادبیات قدیم
 ۷۱ عربی
 ۷۲ (۴-۱) زبان شناسی و شناخت لهجه‌های مختلف قدیم زبان عربی
 ۷۷ (۴-۲) تاریخ ادبیات عربی
 ۹۲ (۴-۳) شعر و نثر عربی
 ۱۰۲ (۴-۴) صرف (قواعد زبان عربی)
 ۱۱۴ (۴-۵) بلاغت و عروض
 ۱۱۶ (۴-۶) ترجمه آثار مختلف عربی به زبان‌های لاتین توسط شرق شناسان
 ۱۳۰ (۴-۷) ادبیات تطبیقی
 ۱۳۴ (۴-۸) نقد ادبی
 ۱۴۰ (۴-۹) تاریخ و جغرافیا (سفرنامه‌های ادبی و کتاب‌های تاریخی - ادبی)
 ۱۴۷ (۴-۱۰) فرهنگ‌های عربی - لاتینی (انگلیسی - آلمانی - فرانسوی ... و دائرة المعارف‌ها)

فصل پنجم:

- جایگاه ادبیات معاصر عربی در مطالعات شرق شناسان
 ۱۵۳ (۵-۱) شرق شناسی سنتی و شرق شناسی معاصر
 ۱۵۴ (۵-۲) آغاز عصر نهضت ادبی و بررسی عوامل مؤثر در این نهضت
 ۱۵۵ (۵-۳) دلایل عدم توجه شرق شناسان به ادبیات معاصر عربی
 ۱۵۹ (۵-۴) نقد و بررسی آثار برخی از نویسندگان معاصر عربی توسط شرق شناسان: هامیلتون گیب - اگنایوس کراتچوفسکی - یلیوس ژرمانوس
 ۱۷۷ (۵-۵) دو دیدگاه متفاوت نسبت به شرق شناسی معاصر

- ۵-۶) تعدادی از نویسندگان و شاعرانی که آثار آنان توسط شرق‌شناسان معاصر ترجمه شده یا مورد توجه خوانندگان غربی گرفته‌اند
- ۱- زنان نویسنده یا شاعر: کولیت خوری - ملاحه الخانی - هدی النعمانی
 ۲- مردان نویسنده و شاعر: - مظفر نواب - طاهر وطار - عبدالرحمن منیف و طارق علی
- ۵-۷) برپائی کنفرانس‌ها و همایش‌ها در زمینه بررسی آثار ادیبان معاصر عربی
- ۵-۸) نمره‌هایی از آثار منتشر شده شرق‌شناسان پیرامون ادبیات معاصر عربی
- فصل ششم:
- قرآن و شرق‌شناسان
- الف - شرق‌شناسانی که پیرامون قرآن کریم پژوهش داشته‌اند و آراء تنی چند از آنان درباره قرآن کریم
- ۱-۶) گوستاولوبون
- ۲-۶) گلدزیهر
- ۳-۶) رژوی بلاشر
- ۴-۶) ویلز
- ۵-۶) کلیمن هوار
- ۶-۶) آرتور جان آربری
- ۷-۶) جوزف شاخت
- ۸-۶) توماس کارلایل
- ۹-۶) تئودور نولدکه
- ۱۰-۶) دکتر موریس بوکای
- ۱۱-۶) خانم اولگا پارسووانا فرالوفا
- ۱۲-۶) پوشکین و قرآن
- ب- اولین ترجمه‌های قرآن به زبان‌های گوناگون غربی

ج- مهمترین آثار شرق شناسان در زمینه علوم قرآنی

فصل هفتم:

ارزیابی تأثیر منفی و مثبت مطالعات شرق شناسان بر زبان و ادبیات

عربی

الف: بررسی اثرات منفی مطالعات شرق شناسان

۱-۷) ایجاد شک و شبهه در اصالت علم نحو عربی

۲-۷) ایجاد شک و شبهه در اصالت ادبیات قدیم عربی به ویژه اشعار

جاهلی

۳-۷) مرگلیوت و مقاله او درباره شعر جاهلی

۴-۷) ایجاد شک و شبهه در ظرفیت زبان عربی در تعامل با علوم

امروزی

۵-۷) از بیر، ابن شاکر، زبیدی از نسخه های خطی

ب: آثار مثبت مطالعات شرق شناسان

۶-۷) تأسیس مؤسسات آموزشی

۷-۷) جمع آوری و فهرست بندی نسخه های خطی

۸-۷) تحقیق، تصحیح و نشر آثار خطی ادبیات عربی

۹-۷) ترجمه آثار ادب عربی به زبان های عربی

۱۰-۷) تألیف و تدوین کتاب های فراوان

۱۱-۷) انتشار مجلات تخصصی شرق شناسی

۱۲-۷) اسلام آوردن برخی از شرق شناسان

منابع

www.ketab.ir